

AUEZOV UNIVERSITY —

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ АВАНГАРДЫНДА 80 ЖЫЛ

80 жыл бұрын құрылыс материалдарының технологиялық институты құрылды. Соғыс қызған кезде, 1943 жылы 19 маусымда КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің №679 қаулысымен КСРО Құрылыс материалдары Халық Комиссариатына және КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің жанындағы Жоғары Мектептері жөніндегі Бүкілодақтық Комитетке Құрылыс материалдарының технологиялық институтын (М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті) ұйымдастыруға рұқсат етілді.

1943 жылы 29 маусымда КСРО Халық Комиссариаты жанындағы Жоғары Мектептері жөніндегі Бүкілодақтық Комитет пен КСРО Құрылыс материалдары өнеркәсібі комиссарының «Қазақ КСР Шымкент қаласында құрылыс материалдарының технологиялық институтын ұйымдастыру туралы» бірлескен бұйрығы шықты.

М.Әуезов атындағы ОҚУ тарихымен шежіресі, бүкіл елдің тағдыры сияқты, соғыс уақытындағы қиын сынақтарға толы болды. Профессор-оқытушылар құрамының адалдығы мен қажымас жасампаз еңбегі оларды жеңуге әрқашан көмектесті.

Осы жылдар ішінде университет кадрлық және ғылыми әлеуетті қалыптастырып, Қазақстанның жетекші жоғары оқу орындары арасында өзінің лайықты орнын сенімді түрде иеленді. Бүгінде ғылыми-зерттеу университеті деген құрметті мәртебеге ие болып, еліміздегі жоғары оқу орындарының алдыңғы қатарында. Өңірдің инновациялық даму мүддесінде сапалы білім беруге ден қойған оқу орны Оңтүстік өңірінде ғана емес, Қазақстанда да сұранысқа ие бәсекеге қабілетті мамандарды даярлайды.

М.Әуезов атындағы ОҚУ ғылымы бүгінде бұл – 2 ғылыми-зерттеу институты, 17 ғылыми-зерттеу зертханасы, 6 ғылыми орталық, ұжымдық пайдаланудағы аккредиттелген зертханадан құралады. Дамыған инновациялық инфрақұрылым: кәсіпкерлік орталығы, бизнес-инкубатор, коммерцияландыру орталығы, конструкторлық бюро, нысаналы капитал қоры (эндаумент қоры), кадрларды даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру орталығы, стартап-студия және технологияны, инновациямен зияткерлік меншікті қорғауды қолдау орталығы жұмыс жасайды.

Aueзов University өзінің болашақ дамуын зерттеу университетімен тікелей байланыстырады, онда білім, ғылым және инновация бір-бірімен тығыз байланысты, сонымен қатар «идеяны қалыптастырудан коммерцияландыруға дейін» үштік спираль жүзеге асырылады.

Мұндай ғылыми саясатты іске асырудың мақсаты-елдің тұрақты дамуының жаһандық

сын-қатерлеріне жауап беруге мүмкіндік беретін ғылыми білім саласындағы зерттеулер мен әзірлемелер саласындағы университеттің көшбасшылық ұстанымы.

Бұған табысты мысал - біздің университетте Орталық Азиядағы тұңғыш Нобель сыйлығының лауреаты Рае Квон Чунгтың тұрақты өсу, жасыл технологиялар қағидаттарында экономикалық дамудың жаңа моделін енгізу жөніндегі орталығын ашуы.

Әлемнің жетекші сарапшысымен университет ғалымдары зерттеу жобаларын және болашақ көшбасшылар үшін МВА-ның Жасыл экономика бойынша жаңа инновациялық білім беру бағдарламасын әзірлеуге кірісті. Шынында да, әлемдегі 10 жаңа кәсіптің 8-і жасыл және тұрақты экономика секторларында құрылуда.

Халықаралық рейтингтердегі көшбасшылық - бұл білім сапасының, университеттің жоғары мәртебесінің және әлемдік академиялық қоғамдастықтағы беделінің айқын дәлелі. Осыған байланысты Aueзов university халықаралық деңгейдегі елеулі жетістіктерге ие.

QS университеттердің әлемдік рейтингінің нәтижелері бойынша Aueзов University 443-орынға ие (өткен жылы 482-орын), әлемнің үздік 450 университетінде өз позицияларын жақсартты және 39-орынға көтерілді.

QS «Дамушы Еуропа және Орталық Азия» рейтингінде ЖОО үздік жүз университеттің қатарына кіреді (96 орын).

Сонымен қатар, 2022 жылы Азия жоғары оқу орындары арасында QS Asia рейтингі алғаш рет шығарылып, біздің жоғары оқу орнымыз Азияның 750 жоғары оқу орындары (Қытай, Корея, Жапония, Үндістан және т.б.) арасында 177-орынға ие болды.

Биыл Әуезов университеті алғаш рет беделді британдық рейтинг агенттігінің (QS) аудитінен өтті, оның нәтижелері бойынша ЖОО – ға жоғары 4 жұлдыздеген баға берілді.

Әуезовтің QS Stars аудитінің қорытындысы бойынша университет жоғары бағаға ие болды – 4 көрсеткіш бойынша 5 жұлдыз: «Оқыту», «Жұмысқа орналастыру», «Онлайн-

оқыту», «Инклюзивтілік».

UI Грин Метрикс World University Rankings (Green Metric World University Rankings) университеттерінің Дүниежүзілік рейтингінде 1050 ЖОО арасында әлемдік кестеде 260 орын алып, ТОП-300-ге кірді. Қазақстанның 12 жоғары оқу орнының ішінде университет 2 орында.

Аймақтық рейтингте Грин Метрикс «Ranking Bay region 2022 – Asia» (Greenmetric «RankingbyRegion2022 – Asia») М.Әуезов атындағы ОҚУ бес жүзден астам ЖОО-дан 132-ші орынды алып, ТОП-150-ге кіреді.

Университет ГринМетрикс әлемдік рейтингінің «Абаттандыру және кампустың орналасуы» критерийі бойынша 212 Жоғары оқу орнының ішінен әлемде 29-шы орында. Бұл Қазақстанның 6 жоғары оқу орнының ішінде 1-ші орында.

Рейтинг нәтижелері бойынша Рэнк Пробай Сабъектс (RankProbysubjects) – 2022, 4 бағытта - биология ғылымдары, Химия ғылымдары, Инженерия және технология, Математика-ТОП 301-350 және 351-400 орындарын иеленді.

2022 жаһандық жиынтық рейтингінде М.Әуезов атындағы ОҚУ ТОП-5% - ға кірді. Бұл санатқа Қазақстанның 3 жоғары оқу орны кірді.

Білім берудегі сапаны қамтамасыз ету жөніндегі Тәуелсіз агенттіктің (IQAA) Қазақстанның үздік жоғары оқу орындарының ұлттық рейтингінің нәтижелері бойынша 2022 жылы біздің университет 2 орында.

Осылайша, университеттің әлемдік рейтингтердегі жетістігі - бұл бүкіл университет ұжымының қажырлы және ұзақ жұмысының нәтижесі. Кадрлық әлеует туралы айта отырып, университетте біздің өңірдің зияткерлік элитасы шоғырланғанын және бұл ғылыми және білім беру процестеріндегі ең жауапты міндеттерді шешудің негізгі факторларының бірі екенін атап өтеміз. Қазіргі уақытта ЖОО-да 16 академик және түрлі академиялардың 15 корреспондент-мүшесі, 4 «Құрмет» орденінің иегері жұмыс істейді. Біздің ғалымдар 7 әлемдік ғылыми жаңалықтардың авторлары.

(Жалғасы. Басы 1-бетте)

Бізде 1324 штаттық оқытушы жұмыс істейді, оның ішінде ғылым докторлары – 93; ғылым кандидаттары – 506; PhD докторлары – 93. ПОК дәрежесі 52,3% құрайды.

Университеттің 2025 жылға дейінгі даму стратегиясын іске асыра отырып, бүгін біз өңірдің дамуына елеулі үлес қосатын зерттеу және жаһандық бағдарланған 4.0 университетің қалыптастыруға бағытталған жаңа мақсаттар мен міндеттер қойдық.

Сондықтан университет ғылымының негізгі міндеті ретінде университет ортасында ғылымның дамуын ынталандыру ғана емес, сонымен бірге ол мен аймақ экономикасының нақты қажеттіліктері арасында тығыз байланыс орнату анықталды. Auezov university нысаналы аймағы республиканың ірі мегаполисі – Шымкент және Түркістан қалалары, сондай-ақ Түркістан облысы болып табылады.

Ұзақ мерзімді демографиялық болжамға сәйкес, алдағы 10 жылда (2031 жылға қарай) Шымкент халқының саны бір жарым миллионға дейін, ал 2050 жылға қарай екі жарым миллионға дейін өседі.

Сонымен қатар, Шымкент қаласында өңірлерді дамытудың 2025 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде айтарлықтай ғылыми мазмұны бар ірі экспортқа бағдарланған жобалар іске асырылатын болады. Өңірде мұнай, газды терең өңдеу және өнім экспорты көлемінің 9 есе өсуімен химиялық өнім шығару бойынша 5 зауыт жұмыс істейді. Экономиканы әртараптандыру есебінен экспорттық және бюджеттік кірістердің өсуі күтілуде.

Қаланың имиджі өзгеруде, маркетингтік стратегия өзгеруде. Жаңа жағдайда қала «ғылым қаласына» айналады, онда ғылым аймақ-

AUEZOV UNIVERSITY — ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ АВАНГАРДЫНДА 80 ЖЫЛ

лануды реттеу басқармасымен «Шымкент қаласын көгалдандыру және абаттандыру 2021-2025 жылдарға арналған» тұжырымдамасын дайындау мақсатында ынтымақтастық туралы Меморандумға қол қойылды. Жұмыс тобының құрамына университеттің бес ғалымы кірді.

Шымкент қаласының Табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасы 2021 жылғы сәуірде Шымкент қаласында жайлы органы дамыту басқармасы болып қайта құрылды. М.Әуезов атындағы ОҚУ аграрлық факультетінің ғалымдары ҚР АШМ «Оңтүстік Қазақстан гидрогеологиялық-мелиоративтік экспедициясы» РММ мамандарымен бірлесіп Шымкент қаласында жайлы органы дамыту басқармасына Шымкент қаласының жасыл белдеуі үшін бөлінген 5000 га жер учас-

баларды іске асыру үшін инвесторларды іздеу жүргізілуде.

Биылғы жылы біздің ғалымдар 026 «Шымкент қаласының агроөнеркәсіптік кешеніне инновациялық жетістіктерді тарату және енгізу жөніндегі қызметтер» бюджеттік бағдарламасы бойынша әмбебап көпфункционалды аспалы құралдың (УМНО-4/1) тәжірибелік үлгісін жасау бойынша; стевия өсімдік шикізаты негізінде биологиялық белсенді қоспалар өндіру бойынша; отандық үлгідегі РПМ-2К 3 аспалы екі қатарлы көшет отырғызу машинасын жасау бойынша жалпы сомасы 83 млн.теңгеден астам үш инновациялық жобаны орындауда.

Сондай-ақ, университет ғалымдары Шымкент қ. А.Асқаров атындағы дендрологиялық саябақты дамыту тұжырымдамасын әзірлеуге белсенді атсалысуда.

Қазіргі уақытта Auezov University сорғы және компрессорлық жабдықтардың гидро және аэродинамикасын зерттеу бойынша ғылыми-зерттеу зертханасын ашуды жоспарлап отыр. Жоба бастапқы сатысында. Бүгінгі таңда зертхананы орналастыру, кадрларды іріктеу, Ресей Федерациясы мен Украинаның жоғары оқу орындары мен ҒЗИ-де серіктестер іздеу, жабдықтарды жинақтау және сатып алу мәселелерін зерделеу бойынша жұмыстар жүргізілуде, сондай-ақ «KARLSKRONA LC AB» ЖШС басшылығымен және Шымкент қаласы әкімдігі мен жобаны қаржыландыру мәселелері шешілуде. Сорғы және компрессорлық жабдықтардың әзірленген шешімдеріне тәжірибелік-өнеркәсіптік сынақтар «KARLSKRONA LC AB» ЖШС сынақ стендтерінде жүргізілетін болады.

Келешекте ғылыми зертхана «KARLSKRONA LC AB» инновациялық-белсенді кәсіпорнының құрамында заманауи сорғы және компрессорлық жабдықтарды, құбыр арматурасын зерттеу және жобалау жөніндегі ғылыми-зерттеу институты болып қайта құрылатын болады. Жоба тұжырымдамасына сәйкес университет пен кәсіпорын арасындағы ынтымақтастық моделі өнеркәсіптің осы саласында құзыреттілік орталығын құруға негіз болады.

Біздің ЖОО бүгінде бүкіл өңірдің инновациялық қызметінің өзегі болып табылады. Университетте кәсіпорындармен және бизнеспен, жергілікті атқарушы органдармен ынтымақтастықты дамыту саясаты жүргізілуде.

Университет Ғидикон алқабы принципі бойынша жұмыс істей бастады, өндірушілер-

вестиция салмай мүмкін емес инновацияларды дамытудың драйвері болуды жоспарлап отыр. Университетті дамыту және өңірдегі инновацияларды дамытуға үлес қосу міндетін іске асыру «Өңірлік дамуға енгізілген ЖОО» (regionallyengageduniversity) тұжырымдамасын әзірлеуге бағытталатын болады.

Стейкхолдерлер негізінде студенттердің ақылы кәсіби тәжірибесі қолданылады. Біздің белсенді бизнес-серіктестеріміздің қатарында «Стандарт-цемент» ЖШС, «ҚазТрансОйл» АҚ, «Еврокристалл» ЖШС, КазСтройСервис ЖШС, «АзияГрафо» ЖШС және т. б. сияқты ірі өнеркәсіптік, құрылыс кәсіпорындары мен көлік компаниялары бар.

Жұмыс берушілермен тиімді ынтымақтастықтың арқасында 2022 жылы жұмысқа орналасу көрсеткіші 83,1% құрады.

Техникалық кадрларды даярлаудың маңызды элементі жұмысшы мамандықтары бойынша оқыту болып табылады. 2 курста оқи отырып, ЖОО студенттері базалық жұмыс мамандығын меңгереді. 2000-нан астам студент 28 жұмысшы мамандығы бойынша оқыды.

Университеттің ұлттық инновациялық кластерлерге интеграциялануына үлкен мән беріледі. Университет Қазақстандағы Бавария химиялық кластерінің өкілі болып табылады. Тараз және Атырау химиялық кластерлерін дамыту бойынша бірлескеніс-қимылдар жоспарына сәйкес «Біріккен химиялық компаниямен» үш жақты Меморандум жасалды. Осылайша, осы кластер кәсіпорындарының кадрлық әлеуеті университет түлектерінің есебінен толық қамтамасыз етілетін болады. Бұл елдегі 20-ға жуық химиялық кәсіпорын.

Мұндай жұмыс «Оңтүстік» еркін экономикалық аймағында тоқыма кластері бойынша жүргізілуде, онда 25-тен астам жеңіл және тоқыма өнеркәсібі кәсіпорындары орналасқан.

Өңірдің қажеттіліктеріне сүйене отырып, біз әлемдік жоғары оқу орындарының тәжірибесі бойынша екі жоғары мектеп құруды жоспарлап отырмыз: инжиниринг және технологиялар жоғары мектебі (School of Engineering and Technology) және цифрлық ғылымдар мен энергетика жоғары мектебі (School IT-Technology and Energy).

Озық университеттерді құру тәжірибесін ескере отырып, осы жобаны тиімді орындау үшін М.Әуезов атындағы ОҚУ Elite Education

тық экономиканың факторы және аймақтың экономикалық өркендеуінің негізі ретінде қарастырылады. Университеттің әртүрлі профильдегі кадрларды зерттеу мен дайындауды қолдауы қолда бар әлеуетті толыққанды іске асырудың негізгі қадамы бола алады.

Осылайша, ғалымдарымыз соңғы екі жылда қалада жалпы құны 1 миллиард теңгеден асатын ғылыми жобалардың нәтижелерін коммерцияландыруға қол жеткізді.

Біз қала аумағында сүйек ядролары (өрік, шабдалы және қара өрік) негізінде май, сондай - ақ «Петро Казахстан Ойл Продакс» ЖШС бизнес-серіктесімен сүйек қабығынан белсендірілген көмір өндіруді қамтамасыз еттік. «Тассай» индустриялық аймағында бизнес серіктес «АлиКа групп» ЖШС - мен тәттілер, сусындар мен жануарларға арналған биоконсерв (сомасы 277 млн.теңгеге) дайындау үшін жүгеріден глюкоза-фруктоза сиропын өндіру бойынша технологиялық кешен құрылды.

Университет «Шитті мақтаны тасымалдауға арналған самосвалды трактор тіркемелерінің шағын сериялы өндірісін ұйымдастыру» жобасын (240 млн. теңге сомасына), «Центр-Сервис» ӨК бизнес серіктесін іске асырды.

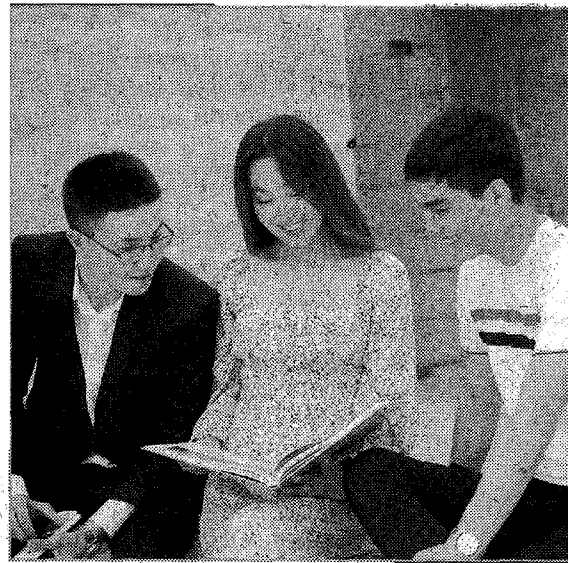
Бұдан басқа, бүгінде Түркістан облысының Ауыл шаруашылығы және ветеринария басқармасының мемлекеттік бағдарламасы бойынша жылына үш рет егін жинаудың инновациялық қарқынды технологиясын енгізу және тарату жобасы іске асырылуда.

Қарқынды технологияны енгізу нәтижесінде Түркістан облысының АӨК көкөніс және бақша шаруашылығынан жылына 18 миллиард теңге қосымша пайда алды.

Жалпы, Auezov university коммерцияланған жобалардан бүгінде университет кірісіне таза пайданың 10 пайызын алады.

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті жариялаған 2023-2025 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобалар бойынша гранттық қаржыландыруға арналған конкурстың қорытындысы бойынша университет ғалымдары ғылымның 7 басым бағыттары бойынша 844 млн.теңгеден астам сомаға 12 гранттық жобаны жеңіп алды.

Университет Шымкент қаласының әкімдігімен белсенді ынтымақтастықта. Мәселен, қаланың табиғи ресурстар және табиғат пайда-

кесінің топырағын талдау бойынша жұмыстар жүргізеді. (Жер учаскесі Ақтас ауылының жанындағы Шымкент-Ташкент жолының сол жағында орналасқан). Барлығы 250 топырақ сынамасына талдау жүргізу керек. Шымкент қаласындағы жайлы ортаны дамыту басқармасы үшін М.Әуезов атындағы ОҚУ аграрлық факультетінің ғалымдары мен студенттері Шымкент қаласының көшелері бойындағы ағаштарды түгендеу жұмыстарын жүргізеді.

Түркістан облысы Келес ауданының «Бірлесу» ауылдық округінде университеттің «Ауыл шаруашылығын механикаландыру» инженерно-технологиялық зертханасының 6 гектар аумақты жалға алған жер учаскесінде агротехнологиялық парк ашуды жоспарлап отырмыз. Агротехнологиялық парктің құрамына: машина-трактор станциясы, агротехнологиялық сервистік қызмет, жылыжайлар, бағалы сәндік өсімдіктерді өсіруге арналған питомник кіреді.

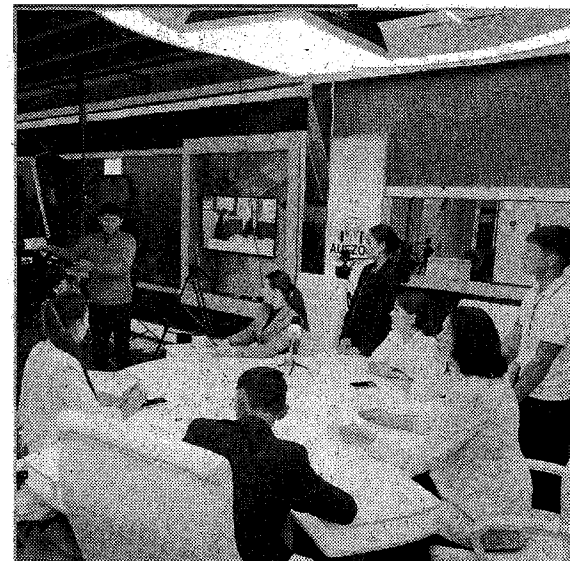
Химиялық технология, құрылыс материалдары бойынша дәстүрлі күшті ғылыми мектептері бар ғалымдар композиттік материалдар, баламалы энергия көздері, биотехнология, тоқыма өндірісінің жаңа технологиялары бойынша жаңа серпінді бағыттармен айналысады.

«Shymkent» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы т.ғ.д., профессор В.М.Шевконның «Кальций карбидінің аз тоннажды өндірісі», т.ғ.д., профессор Қ.Т.Жантасовтың «ЖАМБ-70 «ұзақ әсер ететін» тукокоспа өндірісін ұйымдастыру» атты екі технологиясын тауашалық жобалар тізбесіне енгізді. Қазіргі уақытта осы жо-

Университет Ғиликон алқабы принципі бойынша жұмыс істей бастады, өндірушілерге, кәсіпкерлерге, инвесторларға ашық қолжетімділікті қамтамасыз етті және жаңа идеяларды сынауға, инновациялық өнімдердің прототиптерін алуға ашық. Біз ғылымның ашық моделін іске асырамыз, оның аясында мемлекетпен ғана емес, жеке сектормен және ірі бизнеспен де тығыз ынтымақтастық орнатамыз.

Университет мамандарды негізінен өңірлік еңбек нарығы мен өндірістерге дайындайды. Сондықтан бізге өңірдің индустриялық-инновациялық даму бағдарламасын іске асыру үшін кадрлар даярлауға жауапкершілік жүктеледі.

Отандық еңбек нарығын талдау көрсеткендей, бірқатар өндірістерде мамандар тапшы-

лығы бар. Мобильді емес және әрдайым жаңа технологияларды игере алмайтын кадрлардың қартаюы байқалады. Университеттің ғылыми-зерттеу университеті ретіндегі Даму стратегиясы идеяларды қалыптастырудан бастап инновациялық өнімді құруға дейінгі жаңа білімді жаңғыртудың толық циклін, сондай-ақ бейіні, құзыреті мен біліктілігі бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік беретін жаңа буын маманын даярлау жүзеге асырылатын академиялық ортаны құруды іске асырады, еңбек нарығының барлық заманауи талаптарына жауап береді. Қазіргі уақытта Университет 892 кәсіпорынмен және ұйымдармен 800-ден астам келісімшарт жасасты, оның ішінде 192 оқу-ғылыми-өндірістік кешендерді құру туралы келісімдер де бар. Әрине, университет өңір кадрларының ұстасы ғана емес, сонымен қатар ҒЗТҚЖ-ға ин-

ескере отырып, осы жобаны тиімді орындау үшін М.Әуезов атындағы ОҚУ Elite Education Group Int өкілдігімен стратегиялық серіктестік туралы шарт жасасты. Жобаның серіктестері ретінде Лос-Анджелестегі Калифорния университеті (UCLA), АҚШ (QS - 44 позиция), КАИСТ (Кореяның алдыңғы қатарлы ғылым және технологиялар институты), Оңтүстік Корея (QS - 42), Хайнанг университеті, Оңтүстік Корея (QS - 157) сияқты әлемнің жетекші университеттері болып табылады. Жоба аясында «Foundation» бағдарламасын іске қосу жоспарлануда. Әріптес жоғары оқу орындарымен дипломдық білім беру бағдарламалары, студенттер мен ПОҚ алмасу, ғылыми тағылымдамалар жоспарланады, сондай-ақ Италия, Франция, Германия, Норвегия, ТМД елдерінің ғалымдарының қатысуымен 100-ден астам ғылыми және білім беру жобалары орындалады.

Auezov University Еуропалық тізімге енген агенттіктерде институционалдық және бағдарламалық аккредиттеудің табысты тәжірибесіне ие – бұл Германияның АСИИН агенттігі және қазақстандық – БСҚБТА (IQAA). 2008 жылдан бастап 200-ден астам бағдарлама аккредиттеу туралы сертификаттар алды. Сонымен қатар, университеттің химия бойынша Еуропалық тақырыптық желі қауымдастығында (ECTN) 7 Білім беру бағдарламасына халықаралық сараптама жүргізу тәжірибесі бар. 16 білім беру бағдарламасынасапа бойынша Еуропалық тақырыптық желілер үлестіретін Евробакалавр, Евромастер, Еуроинженер және Еуроинформатик секілді Еуропалық сапа белгілері берілді.

Халықаралық бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізу үшін аймақтар университеттерді күрделі инновациялық жүйелердің қатысушылары ретінде қабылдауы керек. Негізгі функциялардан басқа, білім беру және зерттеу университеттері үшінші миссия – Экономикалық даму мен технологиялық әртараптандыруды ынталандыру.

Қорытындылай келе, өнеркәсіптің өсіп келе жатқан қажеттіліктеріне жауап бере отырып, университеттер аймақты жоғары өнімділікпен қамтамасыз ете алатын және терең құрылымдық өзгерістерге әкелетін инновациялық кәсіпкерлік ортаны қалыптастырады деп айтқым келді.

**Д. ҚОЖАМЖАРОВА,
М.Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан
университетінің Басқарма
Төрағасы-ректор**